

La història d'Hipsípila: reina de Lemnos, amant de Jàson i esclava de Licurg

A la propera edició dels *Ludi Saguntini 2013* s'estrenarà al Teatre de Sagunt *Hipsípila*, d'Eurípides¹, tragèdia que no es representava des del segle V a.C. a Grècia. Hipsípila apareix com a personatge secundari en històries com les *Argonàutiques* o en l'origen dels famosos Jocs Nemeus. Però ella és la protagonista de la seua pròpia història. Hem refet el tren-closques dels diversos mites i ací la tenim, amb vostés, Hipsípila de Lemnos.

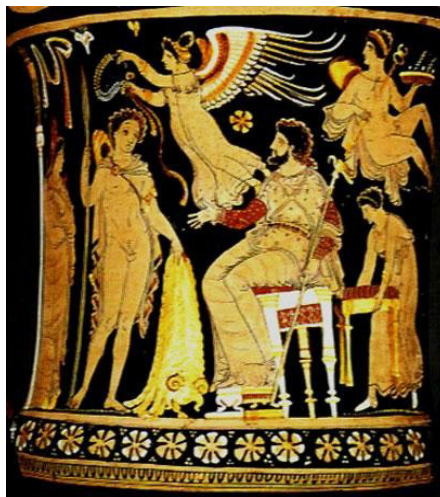
Qui és Hipsípila?

Hipsípila és, segons les fonts clàssiques que conservem, filla de Toant, rei de Lemnos. Però és coneguda, sobretot, perquè Jàson va parar a Lemnos durant la seua recerca del Velló d'Or.

Ara bé, qui era Jàson? Per què i com se'n va anar a buscar el Velló d'Or? I què era el Velló d'Or? Per contestar a totes aquestes i altres preguntes, començarem pel principi.

El velló d'or

Frixos i Hel·le eren fills dels reis de Iolcos, Atamant i Nèfele. Segons conta el mite, Atamant va deixar-se Nèfele i es va casar amb Ino, sacerdotessa a Iolcos de la Deessa Blanca (o Rea, segons versions). Després del matrimoni, Atamant va intentar imposar a Ino i les seues companyes una sèrie de costums patriar-cals que les dones no estaven dispostes a assumir, entre elles, el culte a Zeus. Ajudades per la deessa, ordiren una venjança contra els homes. Torraren les llavors que anaven a utilitzar per sembrar cereals i enverinaren l'aigua d'on bevien els corders. L'objectiu era convèncer els homes que, per haver abandonat el culte en honor de la seua deessa, els havia castigat amb la fam. Els companys d'Atamant, però, després de fer diversos sacrificis a Zeus sense cap resultat, decidiren que el problema d'infertilitat de la terra acabaria si Atamant sacrificava els seus propis fills. El rei va consultar l'oracle de Delfos, qui li va confirmar que Zeus efectivament volia el sacrifici, però Ino va ajudar Nèfele, la mare dels

Ceràmica grega on hi ha representat el Velló d'Or

xiquets, i els va entregar un moltó amb velló d'or que havia rebut d'Hermes. Pujats a l'animal, que podia volar, creuaren les mars, però en passar pel Quersonès, Hel·le va rrelliscar i va caure a l'aigua. En el seu honor, el lloc on va caure es diu des de llavors Hel·lespont, que significa "la mar d'Hel·le".

Frixos sí que va aconseguir arribar a la Còlquida on governava Eetes, que el va acollir. Per agrair als déus la salvació del xiquet, sacrificaren el moltó i el rei es va quedar el velló d'or perquè, segons deien,

atreia la prosperitat.

Després de la fugida de Frixos i Hel·le, Atamant va ser castigat pels déus i va embogir. El va succeir al tron Creteu, el seu germà, i després d'ell va governar Esó, fill de Creteu, que es va casar amb Alcímeda i va tenir un xiquet, Jàson.

Abans de nàixer Jàson, Iolcos va ser envaïda pels aqueus dirigits per Pèlias, que es va quedar amb el tron d'Esó. En nàixer el xiquet, per por que Pèlias el matara, l'entregaren al centaure Quiró, que es va fer càrrec de la seua educació.

El Grup de Teatre *Komos*, dirigit per Miguel J. Navarro Aljibe, representarà *Hipsípila* als *Ludi Saguntini*, tragèdia reconstruïda i traduïda, a partir dels fragments conservats, pel propi Miguel J. Navarro i per Joaquín Pastor Saco.

Jàson, el Velló d'Or i els Argonautes

Conta Apol·loni de Rodes a les seues *Argonàutiques* que Jàson va eixir a la recerca del Velló d'Or per ordre del rei Pèlias. Aquest, temps enrere, havia sentit un oracle que li advertia que un home amb una sola sandàlia el mataria.

Quan va créixer i va conèixer el seu origen, Jàson va anar a la cort de Pèlias per tal de fer-se amb el tron, que li corresponia per motius de sang. Però quan va arribar, ho va fer descalç d'un peu, ja que travessant les aigües pantanoses del riu Anaure havia perdut una sandàlia. Pèlias, quan el va veure, va saber immediatament que ell era l'home contra el qual li advertia l'oracle, i va decidir que havia d'allunyar-lo del seu regne. Així doncs, amb la promesa que en tornar li retornaria el regne, el va enviar a la recerca del Velló d'Or, pensant que moriria en l'intent i així es llevava el problema de damunt.

Argos va construir una nau amb l'ajuda d'Atena i molts herois s'uniren a l'expedició, que va salpar immediatament. Els companys de Jàson eren coneguts com els Argonautes o mariners de l'Argo. Entre ells destacaven Orfeu, els ècides Telamó i Peleu (pares d'Àiax i Aquil·les, respectivament), Teseu, Hèracles, Càstor i Pòl·lux (fills de Leda i germans d'Hèlena), Neleu (fill de Posidó, fundador i rei de Pilos i pare de Nèstor), els fills del vent Bòreas i altres grecs pares, molts d'ells, dels herois que pocs anys després aniran a Troia amb Agamèmon, rei de Micenes.

Primera parada: Lemnos

Les dones de Lemnos, per no retre el culte degut a Afrodita, eren víctimes de la còlera de la deessa. Aquesta les havia castigades fent que els homes les rebutjaren a causa, segons deien, del seu mal al·lè, i les canviaren per esclaves tràcies. Tan gran va arribar a ser el dolor de les lèmnies, abandonades pels seus marits, que en un atac de ràbia i aprofitant que els homes s'havien emborratxat i estaven dormint, es posaren d'acord i els mataren a tots: homes, esclaves i tot mascle de l'illa, fins i tot els seus pares i fills, per evitar futures venjances.

Hipsípila, la filla del rei, va ser l'única que no va matar el seu pare. Per ajudar-lo, el va llançar a la mar d'amagat en una barqueta. Conten que els pescadors de l'illa Enea li salvaren la vida i l'acolliren entre els seus.

Però l'assassinat dels homes no els havia tornat la pau, més bé al contrari, vivien amb por d'una venjança dels tracis, així que permanentment estaven a l'aguait i amb les armes preparades. En veure arribar l'Argo, Hipsípila va reunir les dones i els va proposar donar vitualles i regals als mariners per tal de mantindre'ls fora de les muralles de la ciutat. Una de les dones més grans de la ciutat, però, va fer reaccionar les joves advertint-les que, sense homes, s'exposaven a la seua extinció i a una vellesa miserable. Finalment, seguint el consell de l'anciana, Hipsípila va enviar un missatger per convidar els herois a establir-se a la ciutat i a Jàson a ocupar el tron reial.

L'heroi va rebutjar el generós oferiment, però es quedaren a Lemnos una temporada. Un dia, recordant que el seu objectiu era la recerca del Velló d'Or i fart ja d'estar mirant com els seus companys no feien més que beure, menjar i gaudir dels plaers de la companyia de les lèmnies, Hèracles va encoratjar els herois a abandonar Lemnos i continuar el seu viatge. Jàson es va acomiadar d'Hipsípila que, entre plors, li va anunciar que potser esperava un fill seu i li va demanar que tornara amb ella en acabar el seu viatge. Jàson no li va fer grans promeses, però sí li digué que, si tenia un fill, quan arribara a l'adolescència l'enviara a Iolcos, perquè alegraria la vellesa dels seus pares.

Sabem, gràcies a Ovidi, que Jàson no va tornar al costat d'Hipsípila, perquè aquesta li va escriure una carta molt trista (que Ovidi recull a les seues *Heroides*) en la qual es lamenta d'haver-lo acollit al seu costat, quan ella res tenia a veure amb la seua expedició i, de fet, la seua primera intenció va ser evitar que els Argonautes entraren a la ciutat. Hipsípila li explica en la seua epístola que ha tingut dos bessons i li recrimina que, no sols no ha tornat amb ella, sinó que ni tan sols li ha escrit una carta per explicar-li que ha trobat una altra dona, Medea, i que se'n torna a Grècia amb ella.

Però la de Jàson i Medea és una altra història i, com diu Michael Ende, haurà de ser contada en una altra ocasió (o també podeu llegir les *Argonàutiques* d'Apol·loni de Rodos, o la *Medea* d'Eurípides, i conèixer la seua història de primera mà).

De camí a Nemea i com la història d'Hipsípila s'enllaça amb la tragèdia d'Èdip

Sabem, perquè ho conta Apol·lodor a la seua *Biblioteca Mitològica*, que poc després de l'infantament dels bessons, les lèmnies descobriren l'engany d'Hipsípila, que havia salvat el seu pare, i la condemnaren a l'esclavitud. Finalment, Hipsípila va ser venuda a Licurg, rei de Nemea, que li va encarregar fer de dida del seu fill, Ofeltes.

Restes arqueològiques de Nemea.

Un dia, va arribar a Nemea un exèrcit dirigit per Amfiarau. Es tractava d'un dels aliats de Polícles, germà d'Èteòcles. Els dos eren fills d'Èdip —ja sabeu, aquell que va matar el seu pare i es va casar amb la seua mare— però quan aquest es va exiliar després de descobrir el que havia fet, van quedar a Tebes amb les seues germanes i el seu oncle, Creont. A la mort de Creont, els dos germans compartien el tron, fins que Èteòcles es va negar a cedir-lo a Polícles i es va originar una guerra. Com que Polícles s'havia casat amb la filla del rei d'Argos, aquest el va ajudar a reunir un exèrcit per atacar Tebes.

Doncs bé, aquest exèrcit d'argius va parar a Nemea i, cansats del viatge, els soldats buscaven una font per fer les libacions rituals i garantir-ne la victòria a la guerra que els esperava. Hipsípila, que se'ls va trobar mentre es feia càrrec del xiquet, els va indicar on hi havia una font i, per fer-ho, el va deixar un moment a terra, amb tan mala sort que el va mossegar una serp i va morir. Els reis entraren en còlera, però Amfiarau, cabdill de l'exèrcit, va convèncer Licurg i la seua dona, Eurídice, que no mataren Hipsípila i els va ajudar a organitzar els funerals d'Ofeltes, que finalment es convertiren en els Jocs Nemeus, en honor del xiquet.

Restes arqueològiques dels banys de Nemea.

Hipsípila va sobreviure i es va retrobar amb els bessons molts anys després, però per saber com va passar tot açò, caldrà llegir la tragèdia d'Eurípides de la qual ella és la protagonista, *Hipsípila*.

El que sí podem saber després de reconstruir la biografia d'Hipsípila, i encara que les dones exemplars no abunden a la mitologia grega, és que, segons les històries que Eurípides, Apol·loni de Rodes, Ovidi o Higini ens han transmés, i almenys en la cronologia del mite, Hipsípila hauria sigut contemporània de Medea, però també d'Antígona i la seua germana Ismene i de Leda i Hècuba de Troia. I la següent generació seria la d'Hèlena, Penèlope, Clitemnestra o Andròmaca, un bon grapat de dones la història de les quals ha aconseguit arribar als nostres oïts.

Fonts Clàssiques:

Eurípides, *Hipsípila*

Apol·loni de Rodes, *Argonàutiques*

Ovidi, *Heroides*

Píndar, *Odes*

Higini, *Faules*

Apolodor, *Biblioteca Mitològica*

Pausanies, *Descripció de Grècia*